

ISSN 2249-4081

National Registered and Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Economics & Commerce

GLOBAL

ECONOMIC RESEARCH

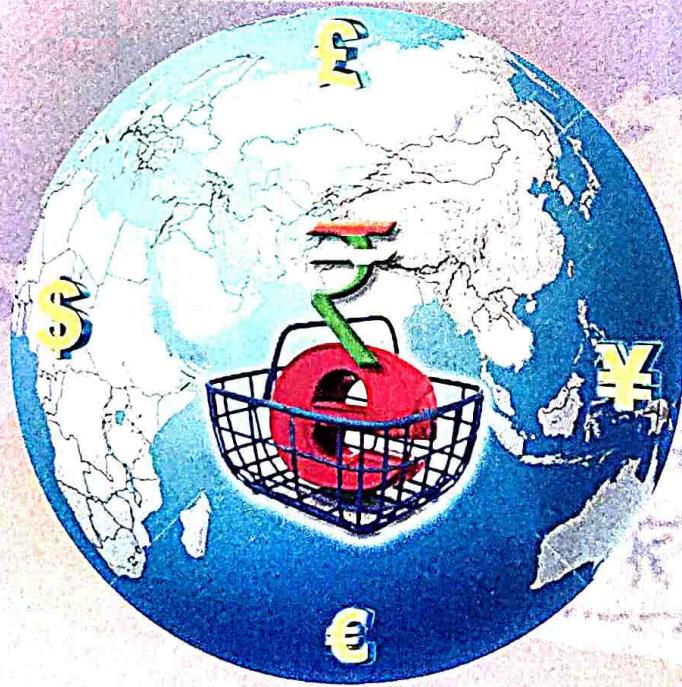
(Refereed & Peer Reviewed Research Journal)

Year -VII, Issue - XIV, Vol.- II

Impact Factor 4.95

(GRIFI)

Oct. 2017 To Mar. 2018

EDITOR IN CHIEF

DR. ARUN TAWAR

Kubade

IMPACT FACTOR
4.95

ISSN 2249-4081

UGC Approved National Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Economics & Commerce

GLOBAL

ECONOMIC RESEARCH

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XIV, Vol. - II

Year - VII, (Half Yearly)

(Oct. 2017 To Mar. 2018)

Editorial Office :

'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382-241913

09423346913 / 09503814000
07276305000 / 09637935252

Website

www.irasg.com

E-mail :

interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published by :

JYOTICHANDRA PUBLICATION
Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.) India

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Arun Tawar

Head, Dept. of Economics, DSM Mahavidyalaya,
Parbhani, Dist. Parbhani (MS) India
Chairman, BOS, Economics, SRTM University,
Nanded, Dist. Nanded (MS) India

MEMBER OF EDITORIAL BOARD

Dr. Vasant K. Bhosale

Prabhani, Dist. Prabhani (M.S.)

Dr. Deelip S. Arjune

Jalna, Dist. Jalna (M. S.)

Dr. Rajendra Dhane

Dharwad, Dist. Dharwad (Karnataka)

Dr. Balaji G. Kamble

Latur, Dist. Latur (MS) India

Dr. Rajendra Gawhale

Khamgaon, Dist. Buldhana (M.S.)

Dr. Santosh T. Kute

Khamgaon, Dist. Buldhana (M.S.)

Dr. R. D. Ganapure

Osmanabad, Dist. Osmanabad (M.S.)

Dr. Vikas V. Sukale

Nanded, Dist. Nanded (M.S.)

Dr. Karamsingh Rajput

Vani, Dist. Yavatmal (M.S.)

Dr. Balasaheb S. Patil

Panvel, Dist. Raigarh (M.S.)

Dr. Ganpat Gaikwad

Kolhapur, Dist. Kolhapur (M.S.)

Dr. Sachin B. Napate

Pune, Dist. Pune (M.S.)

Dr. Madhav Palmatte

Latur, Dist. Latur (MS) India

Dr. M. Selva Kumar

Sivakashi, Dist. Sivakashi (T.N.)

Dr. Suresh B. Dhake

S.N.D.T. University, Mumbai (M.S.)

Dr. Kumar Prabhakar

Lakhisarai (Bihar)

Dr. T. Prasanna

Koppa, Dist. Chikmagalur, (Karnatka)

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	The Buying Decision Process and Types of Buying Decision Behavior Dr. P. T. Pawar	1
2	A Study of Bank Employees - Leave Facility of Nationalised and Private Banks Sambhaji E. Patil	11
3	Sugar Industries in Maharashtra D. P. Biradar	18
4	Export Performance of Special Economic Zones and its Economic Contribution in India Dr. Arun Tawar	26
5	Present Situation of Employment in India Industrial Sector and Globalization Dr. Yeshwant Chavan	35
6	Analysis of Reasons Behind Failure of many Banks in Financing Priority Sector and Msme Sector in Rural Dr. Mahesh Deshmukh	40
7	Unemployment : A Challenge Before Indian Economy Dr. Arun Patil	44
8	भारतातील स्त्री-पुरुष गुणोत्तराचा असमतोल कारणे व उपाय डॉ. बालाजी कांबळे	52
9	नागरी व्यवस्थापन काळाची गरज क्षी. के. माळोदे, डॉ. दिलीप अर्जुने	58
10	भारतातील अन्न सुरक्षितता विधेयक चिकित्सक अभ्यास माणिक चक्हाण	63
11	प्रारंपारिक हातमाग विणकाम करणाऱ्या कामगारांची स्थिती डॉ. गजानन कुबडे	67

हातमाग विणकाम करणाऱ्या कामगारांच्या स्थितीचा अभ्यास

डॉ. गजानन कुबडे

अर्थशास्त्र विभाग,
 श्रीमती शांताबाई गोटे महाविद्यालय,
 वाशिम, जि. वाशिम (महाराष्ट्र) भारत

11

RESEARCH PAPER - ECONOMICS

पारंपारिक विणकरांच्या सामाजिक स्थितीचे परिक्षण लिंग वय रचना, सामाजिक संरचना आणि शैक्षणिक दर्जा नुसार अध्ययन करेन.

पारंपारिक विणकराच्या सामाजिक स्थिती बाबत पुर्णपणे अध्ययन लक्ष केन्द्रीत करण्यात आलेली आहे. सामान्यपणे तीन प्रकारे पारंपारिक विणकरांची निवड करण्यात आलेली आहे.

१. स्वतंत्र पारंपारिक विणकर
२. मुख्य विणकर ज्यांच्या अंतर्गत इतर विणकर कार्य करतात.
३. सहकारी संस्थेचे प्राथमिक विणकर व ज्याच्या अंतर्गत इतर विणकर कार्य करतात.

उद्देश :-

सर्व प्रथम रोजगार कार्त्याचे घटक व सामाजिक स्थितीची माहिती जाणण्या करीता काही घटक समाविष्ट करण्यात आलेले आहे. वय, लिंग, रचना, सामाजिक संरचना आणि धर्म याबाबत माहिती प्राप्त करणे, विणकरांच्या शैक्षणिक स्थितीचा दर्जा आणि शैक्षणिक स्थिती जाणुन घेणे, हातमाग विणकरांची आर्थिक स्थिती उत्पन्ना नुसार माहिती प्राप्त करणे, स्थंलांतरित वर्ग, आरोग्याची स्थिती आणि व्यवसायापासुन होणारे आजाराची माहिती करणे.

वय:-

वय हा सामाजिक क्षेत्रातला फार महत्वाचा फरक आहे. यावर कोणत्याही दीशात सामाजिक आर्थिक आणि जन सांख्यिकी स्थितीवर प्रभाव दिसुन आलेला आहे. (सं.;) वय हे मुनष्य जिवनातील

वाढत जाणारी प्रक्रिया आहे. पारिवारिक स्थिती किंवा सामाजिक समुह यांचे प्रगतीचे कायर्च कुशलतेचे काही आधार मानवी जिवनातील चक्रानुसार वया नुसार ठरवीले जातात. देशात सर्वात जासत लोकसंख्या एकूण लापेकसंख्येच्या नुसार तरुणांची लोकसंख्या सर्वात जास्त आहे. लोकसंख्या वयानुसार उच्च पारंतत्र्य श्रेणी कडे सुचवितो. प्रगत देशांतर्गत तुलना केली असता वृद्धाची लोकसंख्या प्रगत देशापेक्षा भारतामध्ये कमी आहे. तिसरे राष्ट्रीय हातमाग जनगणना (२०१०) नुसार हातमाग कामगारांचे वयानुसार ४९.१ टक्के १८-३५ वय समुहानुसार अवलंबून आहेत आणि ११.२ टक्के १८ वर्षे वयाच्या कमी कार्य करणाऱ्याच्या क्रम आहे. त्यानुसार मुख्यत्वे हातमाग विणकाम करणारे १८-६० वर्षांचे लोक बहुतेक प्रमाणात आढळले आणि ० वर्षांच्या वर कार्य करणारे ४ टक्के ऐवढे आहेत. (सं.) हातमाग कार्य करणारे प्रामुख्याने तरुण गती उत्साहक उर्जावान लोक आहेत. लिंगानुसार हातमाग विणकराची स्थिती :-

लिंग हे महत्वाचे सामाजिक आकारमान आहे. वितरण पद्धत नुसार स्त्री आणि पुरुष यामधील लोकसंख्या नुसार वितरण करतो आणि त्यांच परीणाम नातेवाईक आणि आर्थिक संबंधावर दिसून येतो. विणकाम ही प्रक्रिया स्त्री या वर्गाकरीता रोजगार व स्वयं राजगार देणारी प्रक्रिया आहे. व यामध्ये स्त्रीचा जास्त सहभाग असतो. आश्चर्य चकित करणारी ही ऐक गोष्ट आहे की हातमाग विणकरी करणाऱ्याचे वितरण नुसार (१८ वर्षे आणि त्यावरील) लिंग अनुपाताने स्त्रीया राष्ट्रीय प्रतीशतानुसार सर्वात समोर आहेत. तिसन्या राष्ट्रीय हातमाग जनगणना नुसार ७७.९ टक्के स्त्रीया विचार केले असता हातमाग विणकरांचे वितरण लिंगानुपाताने वर्तमान स्थिती मध्ये पुरुषापेक्षा स्त्रीया विचार केले असता हातमाग विणकरांचे वितरण लिंगानुपाताने वर्तमान स्थिती मध्ये पुरुषापेक्षा स्त्री समोर आहेत.

सामाजिक संरचना :

भारतीय समाज मोठ्या प्रमाणात विविध समुहाच्या व प्रवर्गाच्या अनुसंधाने विभाजलेला आहे. उदा. सामान्य वर्ग, इतर मागासवर्गीय वर्ग अनुसूचित जाती जनजाती इ. पारंपारिकता आणि विविधते वर समुह अवलंबून आहे. सामाजिक जुळवुणिकी नुसार सामाजिक वळण प्राप्त होतो व समाजावर त्यानुसार सामाजिक प्रभाव दिसून येतो. त्यामधील 'जात' हा महत्वाचा प्रमुख अंग आहे. सामाजिक प्रकारातील विशेषता वर्तमान भारतीय संदर्भानुसार सामाजिक समुदाय मोठ्या प्रमाणात उप - विभागात वेगवेगळ्या उप-जाती मध्ये विभाजलेले आहेत. आणि लोक हे सामुहिक जाती आधारावर ओळखले जातात. जाती ही असं सांगते की मतदानाच्या प्रक्रिया नुसार समाजाच्या विकासाकरीता प्रक्रिया करीत असतो. तिसन्या राष्ट्रीय हातमाग जनसंख्या नुसार एकूण ४३.३२ लक्ष हातमाग कामगार ४०.९% टक्के इतर मागास वर्गांचे आहेत. २२.१% टक्के कामगार अनुसूचित जनजातीचे आहे. ९.८% टक्के कामगार अनुसूचित जातीचे आहेत. उर्वरीत २७.२%

टक्के इतर वर्गाचे आहेत. वर्तमान हातमाग विणकरांचे जातीनुसार अध्ययन केले असता.

धर्म :

भारत देशामध्ये धर्म हा मुख्य आणि महत्वाची सामाजिक संरचनेमध्ये भुमिका आहे. आणि समाजातील लोकांचे धर्म प्रती आकर्षण व मोठा त्याग आहे. व तो धर्माशिवाय राहू शकत नाही. प्रत्येक धर्माचे स्वतःचे नियम व कायदे आहेत. आणि ते सामाजिकतेवर आपला प्रभाव टिकवून आहेत. सर्व भारताच्या अनुसंधाने ७७.६% टक्के घरेलू हातमाग विणकर हिंदू धर्माला माननारे आहेत. १५% टक्के घरेलू हातमाग विणकर हिंदू धर्माला मानणारे आहेत. १५% टक्के घरेलू हातमाग विणकर मुस्लिम धर्माचे आहेत आणि फक्त ७.३% टक्के घरेलू हातमाग विणकर इतर धर्मावर विश्वास करणारे आहेत. त्यामध्ये विशेषता बोध्य.

विणकरांची शैक्षणिक पार्श्वभुमी :

साक्षरता हे ऐक महत्वाची बाब आहे. सामाजिक अध्ययनाकरीता आणि त्यासोबत देशाच्या विकासाकरीता सामाजिक आणि आर्थिक ही सुध्दा गरजेची बाब आहे. सामुहिक उन्नतीकरीता सर्व काही रित्या शिक्षणावर अवलंबून आहे. त्यासोबत इतर शब्दात मानवी जीवनाच्या विकासाचा मार्ग हा शिक्षणाद्वारे प्राप्त होतो. वरेचदा खरे शिक्षण हे आपल्या जीवनाचे उद्दिष्ट साध्य करण्याकीरता हा सर्वात मोठी बाब आहे. शिक्षण हे मानवी जीवनाला दिशा दर्शक व उद्देशपूर्ण व शांती पुर्वक जीवन जगण्याचे मार्गदर्शन करतो. शिक्षण ही बाब मनुष्याचा आंतरिक क्षमतेला जागृत करूण येणाऱ्या समस्येला तोंड देण्याचे सामर्थ्य निर्माण करतो.

जास्तीत जास्त शिक्षित लोकांचे आर्थिक विकास होत आहे. शैक्षणिक दर्जामुळे सामाजिक विकासाचे सुध्दा बढ़ प्राप्त होतो. शैक्षणिक स्थितीमध्ये सुधारणा झाल्यामुळे आर्थिक विकासाचे वेगवेगळे मार्ग निर्माण होत आहेत. त्यानुसार प्रत्येक गरज ही शैक्षणिक दर्जामुळे स्थितीमुळे सुधारणा होत आहे. व त्यामुळे बहुसंख्य लोकांचे सर्वाधिक उत्तम सामाजिक आणि आर्थिक विकास होत आहे.

भारताचे साक्षरतेचे प्रमाण कमी आहे. इतर पुष्कळश्या देशाच्या अनुमानाने प्रगत देशांतर्गत भारतात स्वातंत्र्यानंतर साक्षरतेचे प्रमाणात हल्लवारपणे वाढ होत आहे. प्रत्यक्षात काही लोक पुष्कळ्या वर्षापासून निरक्षर आहेत. साक्षरतेचे प्रमाण वर्ष २००१ मध्ये भारतात ६४.८३% टक्के ते २०११ पर्यंत ७४.०९% टक्के ऐवढे आहे. त्यानुसार असे दिसून येते की ९.२१% टक्के वाढ झालेली आहे. पुरुष आणि स्त्री यानुसार साक्षरेची प्रमाण ८२.१४% टक्के पुरुष आणि ६५.४०% टक्के स्त्रिया साक्षर आहेत. वर्ष २००१ ते २०११ दरम्यान पुरुष आणि स्त्री साक्षरतेच्या प्रमाणात वाढ झालेली दिसून येतो. ६.८८% टक्के पुरुष आणि ११.७९% टक्के स्त्रियामध्ये तिसऱ्या राष्ट्रीय हातमाग जनसंख्या नुसार २९.४% टक्के हातमाग विणकर शाळेतच गेलेले नाही. पुर्णपणे निरक्षर आहेत. आणि १२.७% टक्के लोकांचे हातमाग विणकराचे प्राथमिक वर्गाच्या पेक्षा कमी आहे. यात

प्रामुख्याने मुख्यत्वे ८२.९% टक्के हातमाग विणकरांचे शैक्षणिक स्थिती ७ व्या वर्गापेक्षा कमी आढळून आलेली आहे. यानुसार असे दिसून येते की व्यवसायिक निवड उपलब्ध नसल्यामुळे हातमाग कार्यात त्याना भाग घ्यावे लागले. त्यामुळे त्यांना शिक्षणाचा फायदा झालेला नाही.

वर्तमान स्थितीमध्ये निरक्षणानुसार १८.३% टक्के नमुना विणकर निरक्षर आहेत. बहुतेक नमुना विणकर ७०.७% टक्के लोकांचे शिक्षण प्राथमिक पर्यंत झालेले आहेत. आणि फक्त ११% टक्के विणकरांचे शिक्षण माध्यमिक पर्यंत झालेले आहेत. सहकारी संस्थे अंतर्गत कार्य करणारे विणकर शिक्षित आहेत. आणि त्याची स्थिती स्वंत्र विणकरापेक्षा चांगली आहे. तसेच प्रधान विणकरांच्या अंतर्गत विणकरांची सुध्दा सर्व नमुण्याचे अध्ययन व पडताळणी केली असता ऐकही नमुना विणकर महाविद्यालयीन शिक्षणापर्यंत पोहचलेला नाही. हातमाग उद्योगाची वाढ ही विणकरांच्या शैक्षणिक दर्जावर अवलंबून आहे. त्यामुळे विणकरांच्या शैक्षणिक दर्जामध्ये वाढ करणे गरजेचे आहे.

हातमाग विणकरांची आर्थिक स्थिती :

हातमाग विणकरांची आर्थिक स्थिती बाबत निरिक्षण करणे. नागपूर शहरातील हातमाग विणकरांचे या अध्ययनात विणकरांची वार्षिक आय व एकत्रित आय व एकत्रित आय या बाबत नमुनानुसार वार्षिक उत्पन्नानुसार अध्ययन करणे. खालीलप्रमाणे मुद्द्यावर रोजगारानुसार नमुना विणकरांचे आर्थिक स्थितीची माहिती प्राप्त करण्यात आलेली आहे.

वार्षिक उत्पन्न:

प्रती व्यक्ती उत्पन्न :

वार्षिक उत्पन्न:

विणकरांचे उत्पन्न परिवारांच्या जीवन जगण्याच्या आणि आर्थिक स्थितीचे प्रमाण ठरवितो. स्वतंत्ररित्या जगणे व उच्च प्रतीचे जीवन जगणे हे त्यांच्या आर्थिक उत्पन्नावर अवलंबून आहे. किंतु किती कुठल्या साहित्यावर खर्च करतात आणि सेव घेतले जातात आपल सुंदर जीवन जगण्याच्या अनुसंधाने अध्ययन क्षेत्रातील सर्व विणकरांचे अध्ययन केले असता सर्व विणकर स्वतंत्र कार्य करीत आहेत. व आपले जीवन काटकसर करून जीवन जगत आहेत. काही प्रमाणातील विणकर चांगल्या प्रतीचे जीवनयापन करीत आहेत व काही प्रमाणातील विणकर मध्यम रित्या जीवन मापन करत आहेत.

तिसऱ्या राष्ट्रीय हातमाग जनगणनानुसार काही राज्याच्या रिपोर्टनुसार हातमाग विणकरांच्या वार्षिक उत्पन्नाच्या प्रतिशत नुसार घरेलु कामगारांचे उत्पन्न जास्त आहे. अरुणाचल प्रदेश (रु. ५८,७६९) मणिपूर (रु. ५६,१८८), नागालैंड (रु. ५६,०५५) आणि मिजोराम (रु. ४४,०७९), हातमाग उत्पादित वस्तु घरेलु उपयोगी वस्तुच्या अर्धा पर्यंत आहेत. हातमाग जनसंख्यानुसार वार्षिक उत्पन्न घरेलु महाराष्ट्रात व विदर्भात इतर ठिकाणाच्या अनुसंधाने तुलना केली असता नमुना विणकरानुसार

स्थिती ही फारच कठिण व दयनीय दिसून आलेली आहे.

अध्ययनात मुख्यतः ७६.५ टक्के विणकरांचे वार्षिक उत्पन्न रु. ६०,०००/- आहे. काहीचे वार्षिक उत्पन्न रु. ७५,०००/- पर्यंत आहे. प्रवर्गानुसार विणकरांच्या कार्यानुसार सोबत सहकारी संस्थांच्या अनुसंधाने अध्ययनानुसार वार्षिक उत्पन्न सर्वात कमी २५,०००/- पेक्षा कमी आणि जास्तीत जास्त रु. १,००,०००/- पर्यंत आहे. मुख्यतः खतंत्र विणकरानुसार ६०.३५ टक्के मुख्य विणकरा अंतर्गत विणकर ४८.९५ टक्के आणि सहकारी संस्थेचे विणकर ६६.४५ टक्के यामध्ये वार्षिक उत्पन्न समुह रु. ५०,००० ते ५०,००० २४.७५ टक्के नमुना अंतर्गत मुख्य विणकरा अंतर्गत विणकर रु. ५०,००० ते ७५,००० उत्पन्नाच्या श्रेणीत येत आहेत. आणि त्यासारख्या प्रमाणातच सहकारी संस्थे अंतर्गत विणकर सुध्दा उत्पन्न गटात येत आहेत.

स्थंलातरीत वर्ग :

स्थंलातरीत होणे ही मानवाची प्रवृत्ती आहे व महत्वाचा वैशिष्ट्य आहे. प्रतिबीब मानवाच्या प्रवासावर महत्वाच्या चाचण्या स्थितीचे दोन्ही म्हणजेच नैसर्गिक आणि मनुष्य निर्मित घटनावर दिसून येतात स्थलांतर मुख्यतः भारतात याचा परिणाम व सामाजिक संरचना आणि पद्धतीनुसार विकास करण्याकरीता होतो. स्थलांतर करीता विकासाच्या योजना भारतीय स्वातंत्र्य काळापासून प्रसारीत करण्यात येत आहे. असमतोल विकासाचा मुख्य कारण हे आहे की स्थलांतर ज्यांच्याकडे जमीन असे गरीब लोक मुख्यतः खालच्या जातीतील असतात. स्वदेशी समुदाय आणि आर्थिक दृष्ट्या मागासलेले क्षेत्र यांची बांधणी स्थालांतर चा मुख्य भाग आहे.

महाराष्ट्र राज्यामध्ये हातमाग उद्योगाचे लोक मोठ्या संख्येने स्थलांतर झालेले आहे. १९९०-२००० मध्ये काही लोक गुजरात राज्य येथील सुरत शहरातमध्ये तसेच मुर्बंड येथील भिंवडी शहरामध्ये स्थलांतर झाले. हातमाग उद्योग बंद पडल्यामुळे यामध्ये मुख्य कारण सुताच्या धाग्यांचा पुरवठा न होणे आणि त्यांच्या किंमतीमध्ये वाढ होणे. कापड बाजारामध्ये मंदी यंत्रे त्यामुळे स्वतंत्र विणकरी काम करणाऱ्या मोठ्या अडचणीला तोंड द्यावे लागले. पुष्कळशया सहकारी संस्था काही प्रयत्न करून सुध्दा कच्चा माल पुरवठा नियमित करू शकले नाही.

हातमाग विणकरांची आरोग्य स्थिती :

मनुष्याची चांगले आरोग्य हीच त्याची खरी संपत्ती होय. मनुष्याची चांगली आरोग्य स्थिती हे दर्शविते की व्यक्ती सर्व दृष्टीकोन अंतर्गत शारिरीक किंवा मानसिक आजारापासून सृदृढ आहे. हा मानवाचा मुख्य केंद्र बिंदु आहे. चांगले आरोग्य ही ऐक अशी बाब आहे की आपल्या कार्यात प्रगती व गती प्रदान करण्याकरीता मदत निर्माण करतो. प्रत्यक्ष चांगले आरोग्य चांगल्या प्रगतीला चालना देतो उर्जा निर्माण करतो.

बहुतेक अध्ययनात व सुचनेत हे लक्षात येते की व्यवसायिक कार्य करणाऱ्या व्यक्ती

आपल्या आरोग्याबद्दल निष्काळजीपणा बाळगतात विशेषता भारतातील कामगार सुरक्षेच्या दृष्टीने आरोग्याचे दृष्टीने दुसऱ्या राष्ट्रीय श्रम योजना (२००२) नुसार हे आढळून आले की काही कामगार प्रमुख आजाराने पिढीत आहेत, आणि ते म्हणजे जे लोक वस्त्र उद्योगात छपाई कार्यात, मुद्रन कार्यात, रंगकाम करणारे कार्य करणारे बहुतांश लोक आणि रासायनिक प्रक्रिये मध्ये कार्य करणारे व्यक्तीचे ऐकदम खराब स्थितीमध्ये आरोग्यस्थिती आढळून आलेली आहे.

वर्ष २००० मध्ये नागपूर शहरातील हातमाग व्यवयास करणाऱ्या लोकांचे मोतीयाबिंदू, काच बिंदू मुळे डोऱ्यामध्ये त्रास दिसून आलेला आहे. पुरुष व स्त्रियामध्ये त्यासोबत मोठ्या प्रमाणातील विणकारांच्या सुचनेनुसार हातपाय दुखणे, सांधे दुखणे, शरीर दुखने, पाठीच्या कण्यामध्ये त्रास होणे, ज्वाईन्ट्स मध्ये त्रास होणे, खालच्या तळव्याला त्रास होणे, इतर सर्व सामान्य दोष हे नेहमी प्रमाणे आहेत. हर्नीया, उच्च/निम्न रक्तदाब, शुगर, कमकृतपणा, पोटदुखणे, हागवण, उलटी होणे, इ. संबंधीत आजार कार्य परिसरातील पर्यावरणामुळे सुध्दा उद्भवत असतात.

व्यवसायिक आजार :

हातमाग विणकरी कार्य करणाऱ्या लोकांचे सामान्यपणे वेगवेगऱ्या रोगांपासून व्यवसायिकतेच्या दृष्टीने ग्रसित असतात. आणि त्या समस्येला ते तोंड देतात व त्यासह नियमित कार्य करीत असतात. ते पण वयोवृद्ध होई पर्यंत व्यवसायिक व्याधी ही निरंतर सतत कार्यासोबत शारिरीक पीडा सहीत मानसिक रित्या त्यांचा परिणाम कार्यावर दिसून येतो. दुगंधीचे साहित्य विणकर वापरत असल्यामुळे आणि कमी हवेच्या जागी कार्य करीत असल्यामुळे आजाराची स्थिती निर्माण झाली. हातमाग विणकरांचे खालील प्रमाणे आरोग्य विषयक समस्या आहेत.

नेत्र दृष्टी, नेत्र मोतीयाबिंदू, कार्यामुळे कमी दिसने, उच्च / कमी रक्त दाब, हृदयाची समस्या, फेफडे खराब होणे, फाईलेरीया, गठीया होणे, मॉस-पेशीया खीचाव करणे, इतर महत्वाचा हातमाग विणकरांचा आरोग्याचा रोग म्हणजे सदृश आहे आणि तो कुपोषनाशी संबंधीत आहे. त्यांचे मोठे उदाहरण व सत्य म्हणजे विषय शरीर रचना, कमी वजन, केस गळणे आणि अशक्तपणा त्यामुळे हातमाग विणकर लवकरात लवकर वृद्धत्वाकडे जाण्यास सुरुवात होतो. शरीराने विणकाम करणे नियमित जर चालू ठेवले तर मोठ्या प्रमाणात लोक लवकरात लवकर वृद्ध होण्यास भाग होतील असे दिसून आले. (सं. Satya Narayan Das).

संदर्भ सूची :-

1. Anjaneyulu G "Financial Management in the Co-operative Handloom industry" classical publishing company, New Delhi, 1990.
2. Bucha Reddy P & Krishna G. "WTO impacts on textile sector" WTO & competitiveness challenges for Indian Business & management education excel books new Delhi - 2001.
3. Das N. C. Development of handloom industries deep & Deep publication pvt. Ltd. New Delhi - 1983.
4. Encyclopedia at Americana corporation Danbury, 1980 volume No. 1.
5. Kannakalata Mukund and Shyamsudari B. "The Cotton handloom of Andhra Pradesh Traditional Industry in the new market Economy" sage publications new Delhi - 2001.
6. Laxmi Naresiah M. & Tandava Krishna Ch. "Crisis of Handloom Industry" Discovery publication house New Delhi-1999.
7. Laxmi Naresiah M. "Economics of handloom industry" sonali publication New Delhi - 2004.
8. National council of applied economics Research (NCAER) "Survey of the handloom industry in Karnataka and Solapur" asia publishing house bombay
9. Mahapatro P. C. "Economics of cotton handloom industry in India" Ashish publishing House New Delhi - 1997.
10. Patnaik U. C. and Mishra A. K. "Handloom Industry in Action" M. B. Publication Pvt. Ltd. New Delhi - 1997.
11. Rakesh Khurana, Balkrishnan Nikllesh Dholakia and Moulik "Management of Decentralized Sector - Case at Handlooms" Oxford and IBH Publishing company New Delhi-1983.